

LUND UNIVERSITY

Att utbilda för utvärdering – en nationell kartläggning

Denvall, Verner

2003

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Denvall, V. (2003). *Att utbilda för utvärdering – en nationell kartläggning.*

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

LUNDS
UNIVERSITET

Att utbilda för utvärdering – en nationell kartläggning

Docent Verner Denvall, Socialhögskolan, Lunds Universitet
046-2229425
Verner.Denvall@soch.lu.se

Paper att presentera på 20:e Nordiska Socialhögskolekonferensen, Helsingfors, 2003.

Det sociala arbetet kan beskrivas i olika faser, kopplade till sin tid och till dess ideologiska och professionella värderingar. Vi som varit med ett tag minns kraven på ett radikaliserat klientfokuserat socialt arbete under 70-talet, förhoppningarna om deltagande i samhällsplaneringen under 80-talet och de starka kopplingarna till arbetsmarknad och aktivering som karakteriserat 90-talet. Måhända kommer perioden efter millennieskiftet att karakteriseras som utvärderandets tidevarv. Flera tecken i tiden tyder nämligen på att kraven på att det sociala arbetet skall kunna presentera och förklara resultaten av sina insatser både ökar och framställs allt mer självklart i många olika sammanhang.

Alldeles särskilt har socialtjänstens kunskapsutveckling kommit i centrum. Inte minst den sociala forskningen har under nittiotalet levererat en mängd kritiska undersökningar av den sociala praktiken. Numera förekommer en tämligen allmänt uttalad skepticism kring resultaten från många av socialtjänstens insatser. Något som lett till krav på att insatser dokumenteras, följs upp systematiskt och utvärderas så att utfall av interventioner ska kunna presenteras och bedömas. I förlängningen förväntas det bidra till både höjd kvalitet och ökad kunskap om avsedda och icke-avsedda effekter från olika slags insatser och deras värde för klienterna. Därför ser vi nu ökande krav – såväl i Sverige som internationellt - på evidensbaserad praktik och på uppbyggnad av lokal utvärderingskapacitet.

Den fråga som delvis besvaras i detta papper är vilken roll som utbildningsinstitutionerna intar. Grund- och vidareutbildningar är rimligtvis viktiga när socialarbetare ska skolas in i sitt yrke och som resurser då professionella socialarbetare vidareutvecklar sina färdigheter. Utbildningarnas förhållningssätt till utvärdering bör ha betydelse för hur utvärderingstraditioner utvecklas på fältet. Men på vilket sätt det sker finns det ingen klar kunskap om. I såväl ett svenskt som ett internationellt perspektiv saknas i stort sett empiriska undersökningar av relationen mellan undervisning och utvärdering.

Denna grundläggande fråga har utgjort basen för undersökningar som bedrevs under vintern 2002 i Sverige och som nyligen har publicerats i en rapport utgiven av Socialstyrelsen.¹ Undersökningarna har syftat till att kartlägga de utbildningsaktiviteter som sker inom och i anslutning till socionom- och sociala omsorgsprogram samt inom kommunala FoU-organisationer som syftar till att utveckla utvärderarkompetens inom socialtjänsten.

Med utbildningsaktivitet avses här utbudet av regelrätta kurser som en del av grund- vidareutbildning etc. inom de olika organisationerna med tonvikt vid läsåret 2001/2002. I detta inbegrips anordnande av seminarier och dylikt kring utvärdering. Nedanstående matris illustrerar förhållandet mellan de kurser/utbildningar som har kartlagts:

	Tidigare genomförda	Pågående lå 01/02	Planerade och erbjudna
Grundutbildning			
Påbyggnadsutbildning: fristående, magister, uppdrag			
Forskarutbildning			

Kartläggningen har koncentrerats kring utbudssidan av utvärderingskurser och annat stöd för utvärdering som bedrivs av FoU-fältet. Vilken omfattning har utbildningarna? Former,

¹ Socialstyrelsen 2003. Arbetet har utförts tillsammans med Shari Granlöf, Socialhögskolan i Lund och Per-Åke Karlsson, Högskolan i Borås.

målgrupper, metodologiska och teoretiska inriktningar, pedagogik och litteratur är några av de frågeställningar som ingått. Metodmässigt har vi arbetat brett och gjort en totalinventering av de 21 olika program som förekommer inom de sociala utbildningarna och de ca 40 olika FoU-enheterna med inriktning mot socialtjänst. Enkäter har besvarats av kursansvariga, av studierektorer och av företrädare för FoU-enheter. Vi har haft personlig kontakt med flertalet av de lärare som ansvarar för kurser med utvärderingsinslag liksom med de olika FoU-enheterna. Dessutom har vi tagit del av kursplaner och litteraturlistor.²

Utvärdering på 2000-talet

Innan jag går vidare kan det vara lämpligt att presentera det begynnande 2000-talets huvudsakliga utvecklingslinjer vad gäller utvärdering.

1. Ökande krav på att sociala verksamheter skall kunna dokumentera och förklara effekter av insatser.

Dessa krav bärs fram av en mängd institutioner för närvarande. Tydligast syns det kanske i de program för ökad kunskapsutveckling inom socialtjänsten som finansieras av den svenska staten och organiseras av Socialstyrelsen. Kraven har bland annat sina ursprung i nittiotalets kostnadsjakt inom offentlig förvaltning. Kraven bärs också fram av klientrörelser och professionella grupper. Detta är i sig ingenting nytt – nytt är däremot legitimiteten och styrkan i de argument som förespråkar fokusering på resultat.

2. Utvärdering är på väg att bli en alltmer efterfrågad och institutionaliserad verksamhet.

Flertalet offentliga institutioner har inrättat utvärderingsenheter eller omorganiserar sig för att kunna utföra effektivare tillsyn. Utvärdering krävs regelmässigt vid projekt med statlig finansiering. Man kan numera även tala om utvärdering som styrningsform för offentlig verksamhet.

3. Utvärderandets praktik och teori är uppsplittrad i en mängd olika modeller och diskurser.

Det existerar en uppsjö av utvärderingsinriktningar, teorier och modeller. Det finns däremot begränsat med kunskap om relationen mellan insats – utnyttjad utvärderingsmodell – använd kunskap. Detta är ett omfattande och oklart område med varierande vetenskapliga, professionella och ideologiska ställningstaganden och preferenser.

4. Utvärderingar genomförs i komplexa sammanhang med en mängd intressen att ta hänsyn till.

I allt högre utsträckning har utvärderandet som form problematiserats och intressenter i omgivningen har förts in som viktiga att ta hänsyn till. Borta är den tid då en uppbyggnad av utvärderare kunde leverera en rapport för att sedan lämna den utvärderade insatsen åt sitt öde.

5. Utvärdering internationaliseras och professionaliseras genom konferenser, utvecklandet av branschorganisationer, vetenskapliga tidskrifter och metaevalueringar.

Aktiva utvärderare bildar branschorganisationer och utvecklar en professionell diskurs. Inte minst gäller detta för socialt arbete där flera forskningsprojekt om utvärdering avrapporterats under 2003.³

² Se rapporten *Att utbilda för utvärdering* för en utförlig metod- och begreppsgenomgång.

³ Se Dahler – Larsen & Krogstrup 2003 & Morén & Blom 2003.

En hög intensitet med andra ord. Vilket genomslag får detta på utbildningssidan? Kopplingen mellan utvärdering och utbildning är genomgående svag. Ett undantag är James Altschuld och Molly Engles undersökningar från början av nittioalet då de kartlade tämligen omfattande akademiska undervisningsprogram i USA, Canada och Australien. Undersökningen syftade dels till kartläggning, dels till att initiera en diskussion om behovet av certifiering och professionell utvärderingsutbildning (Altschuld & Engle (eds) 1994). Studien har replikerats 2002 men är ännu ej publicerad.

Sociala utbildningar och FoU

Socionomprogrammet och programmet för social omsorgsexamen är de två utbildningar som är centrala för de av socialtjänstens personal vars arbetsuppgifter inritas mot stöd/behandling eller myndighetsutövning. Bägge utbildningarna har blivit föremål för omfattande utredningar under senare tid.⁴ Medan socionomexamen regelmässigt innebär 140 p studier med möjlig fortsättning till magisterexamen 160 – 180 p varierar social omsorgsexamen mellan 120 p till 160 p. Under senare tid har flera av de sociala omsorgsprogrammen integrerats med de tidigare renodlade socionomprogrammen.

Socionom-program, ej integrerade med social omsorg	Socionom-program, integrerade med social omsorg	Socialt omsorgsprogram som ansökt om socionom-examensrättigheter	Övriga utbildningar med socialt omsorgsprogram 120 – 160 p	Andra relevanta sociala utbildningar
Ersta-Sköndal	Göteborg	Linköping	Kristianstad	Kalmar Fil kand i socialt arbete 140 p.
Lund (Helsingborg)	Stockholm	Trollhättan/ Uddevalla (Vänersborg)	Karlstad	Mälardalen. Beteendevetenskapliga program 120 - 160p. (Eskilstuna och Västerås)
Mitthögskolan – Östersund	Umeå (Skellefteå och Örnsköldsvik)		Luleå (Boden)	Växjö Pedagogik med inriktning mot ungdoms- och missbrukarvård 120 p.
Örebro (Visby, Leksand, Orsa, Avesta, Borlänge, Motala och Lidköping)	Malmö		Uppsala	
	Jönköping		Gävle (Bollnäs, Hofors, Hudiksvall och Uppsala)	
	Växjö (Halmstad)		Dalarna (Falun)	
			Örebro	

⁴ (R 1996:7, R 2000:5, R 2000:6, R 2003:16). När de sociala omsorgsutbildningarna utvärderades 1995/96 (R 1996:7) bedömdes 40 % av utbildningarna som icke högskolemässiga. De tidigare vårdhögskolorna har sedan successivt förlängts och integrerats i den statliga högskolans samhälls- och beteendevetenskapliga utbildningar.

Tabell 1 Socialt inriktade högskoleutbildningar 2002/2003. Källor: enskilda kontakter med utbildningsinstitutionerna.

För såväl socionom- som social omsorgsexamen gäller statliga allmänna mål i Högskoleförordningen. Därutöver gäller de mål som respektive högskola har bestämt. Det har medfört att det nu finns en brokig skara utbildningar och program där högskolorna strävar efter profilering.

Med FoU-enhet avses organisationer som syftar till att bedriva forskning, förmedla vetenskaplig kunskap och stödja verksamhetsutveckling inom kommuner och landsting. Enheterna försöker utveckla en praktisk forskning och stimulera kunskapsutvecklingen i kommunernas socialtjänst. Antalet FoU-enheter med inriktning mot socialtjänstens olika områden har expanderat kraftigt under 1990-talet.

I den här undersökningen har vi identifierat 39 olika enheter med inriktning mot socialtjänst.⁵ Under senare tid har det presenterats ett antal undersökningar om dessa FoU-miljöer.⁶ Enheterna har skiftande förutsättningar, inriktningar och organisationsformer. Bland annat varierar anknytningen till universitet och högskolor liksom formerna för hur de drivs. Vissa karaktäriseras av ett nära, formellt och/eller informellt samarbete med högskola/universitet medan andra fungerar som alternativ, komplement eller till och med som konkurrent. Gemensamt är intresset för kvalitetsfrågor och verksamhetsutveckling där utvärderingsrelaterade insatser kan förmodas vara viktiga. Stöd till utvärdering kan tänkas bestå i handledning, utbildning och konsultativa insatser.

Grundutbildning och utvärdering

Undersökningen har alltså riktats mot samtliga de 21 program som utbildar för uppgifter inom socialtjänsten. Programmen tar varje läsår in omkring 2300 studenter för grundstudier inom *programkurser*. Därtill kommer ett okänt antal deltagare på *påbyggnadsutbildningar* för yrkesverksamma. Det kan vara i form av magisterprogram men också uppdragsutbildningar. Slutligen förekommer *forskarutbildning* i socialt arbete vid 6 utbildningsorter med ca 200 inskrivna doktorander.

Inom de olika nivåerna förekommer två kategorier av utvärderingskurser:

Kärnkurs	En hel poänggivande delkurs eller ett tydligt specificerat delmoment. Kursen/kursdelen är huvudsakligen inriktad mot utvärdering och/eller kvalitetssäkring. Minst 2 tydligt avgränsade poäng är utvärderings- eller kvalitetsarbetsrelaterade.
Kurs, ej kärna	Kurs med inslag av utvärdering men där detta inte framträder tydligt, som en enstaka bok om utvärdering eller föreläsning. Fokus och huvudmål är inte utvärderingsrelaterat. Detta är

⁵ Se förteckning på www.sos.se

⁶ Se Socialstyrelsen 1997 och 1998, Tydén & Josefsson 2000, Denvall 2001, Ekermo 2000, 2002. En utvärdering av FoU-enheter inriktade mot IFO har publicerats (Socialstyrelsen 2002) och en utvärdering av FoU-enheter inriktade mot ÄO förväntas under 2003.

exempelvis vanligt för kurser om vetenskaplig metod, arbetsmetoder och arbetsprocesser.

Grundutbildning

Utvärderingsrelaterade inslag förekommer på samtliga utbildningar i någon form. Variationerna mellan omfattning och inriktning är stora. Några utbildningar menar att de ser utvärdering och kvalitetsaspekter som ett förhållningssätt till uppläggning av den egna kursverksamheten och som något man önskar att studenter skall ta med sig som ett synsätt på det sociala arbetet. Man kan då uppmuntra kursutvärderingar och har granskning av praktiskt relaterade verksamheter som ett vanligt förekommande inslag på kurserna. Det är vanligt att utbildningar uppger att utvärdering ingår som en del av undervisningskulturen på programmen. Exempelvis som en integrerad del av kurser i vetenskaplig metod. Mera sällan kan man emellertid peka på avgränsade kursmoment och på litteratur om utvärdering som studenterna då får ta del av.

Ort	Kursinnehåll
	Socionomprogram
Göteborg	Ingen obligatorisk kurs med utvärderingsinslag f.n. I det ”nya socionomprogrammet” däremot planeras flera obligatoriska inslag.
Jönköping	Finns valbar kurs.
Lund	Obligatorisk kurs om kunskapsproduktion på termin 3, valbart alternativ på termin 7.
Malmö	Saknar obligatoriska och valbara alternativ.
Mitthögskolan	Specifika utvärderingskurser saknas. Valbar kurs termin 7 erhöill för få sökande.
Sköndalsinstitutet	Specifika utvärderingskurser saknas.
Stockholm	Kursen <i>Forsknings- och utvärderingsmetoder</i> är numera förändrad och har begränsat med utvärderingsinslag. Undersökning sker var i grundutbildningen utvärdering kan få plats.
Umeå	Ungefär liknande uppläggning som Lund och Örebro.
Växjö, IVOSA	Mindre avsnitt i några kurser.
Örebro	Ungefär som Lund och Umeå.
	Socialt omsorgsprogram
Dalarna	Programmets mål är att alla kurser skall ha en mindre del om utvärdering och kvalitetsutveckling. Ett exempel delkursen <i>biståndshandläggning</i> som innehåller litteratur om kvalitetsutveckling (150/3200 sid).
Gävle	Specifika utvärderingskurser saknas.
Karlstad	Finns enbart valbar kurs.
Kristianstad	Strimma, ingår med något enstaka poäng i några kurser.
Linköping	Utvärdering uppges förekomma inom samtliga kurser men är pga institutionens PBL-profil svåra att specificera.
Luleå	Kommer att inrätta en kurs där 2/12 böcker fokuserar utvärdering och kvalitetssäkring. Kursen benämns <i>Tillämpad utbildning</i> , är på 10 p och placerad termin 7.
Trollhättan	Utvärderingsinslag kan ingå i olika kurser men inte i den omfattning som avses i denna kartläggning.
Uppsala	Inbyggda moment i metodkurs.
	Fil kand
Kalmar	Saknar obligatoriska och valbara alternativ
Mälardalen	Profilerad obligatorisk 5poängskurs termin 5
Växjö, ped	Tidigare omfattande obligatoriskt avsnitt sista läsåret (ändrat h 02)

Tabell 2. Sammanfattning av utvärderingskurser, grundutbildning läsåret 01/02

Vår undersökning visar att enbart 4 av 21 utbildningsprogram har obligatoriska kurser med inriktning mot utvärdering. Ca var femte student genomgår en sådan obligatorisk kurs. I genomsnitt studerar dessa studenter mellan 2-3 poäng utvärdering av vanligtvis 140 poäng. Kursinnehållet är av introducerande karaktär. Inget av programmen med social omsorgsexamen har obligatoriska kurser som är huvudfokuserade på utvärdering eller kvalitetssäkring.

Den överlägset mest använda boken utgörs av Eriksson, Bengt & Per-Åke Karlsson (1998) *Utvärdera bättre. För kvalitetsutveckling i socialtjänsten*. Stockholm: Gothia. Andra vanliga kursböcker är Jerkedal, Åke (2001) *Utvärdering steg för steg. Om projekt – och programbedömning*. Stockholm: Norstedts Juridik, liksom Vedung, Evert (1998) *Utvärdering i politik och förvaltning*. Lund: Studentlitteratur. På ett program introduceras evidensbaserat arbete genom en artikel; (Eileen Gambrill 1999: *Evidence – Based Practice*). Detta är den enda obligatoriska engelskspråkiga text om utvärdering som förekommer. Överlag är förekomst av inslag om evidensbaserad kunskapsutveckling och effektstudier låg. Bland de 44 kurser som ingår i denna undersökning utgör de ett väsentligt inslag i enbart 6 kurser.

En slutsats som kan dras av undersökningen är att flertalet, 4 av 5 studenter, möter utvärdering under sin grundutbildning enbart i form av enstaka bok/artikel, föreläsning eller då de själva besvarar kursvärderingar. Det gäller framför allt inom de bredare kurserna i socialt arbete och i anslutning till den handledda studiepraktiken. Inslag av utvärdering förekommer också då ett program helt eller delvis baseras på PBL-metodik. Utvärdering och kvalitetsarbete ingår till viss del, exempelvis kring vikten av att följa upp, självvärdera eller ge en allmän introduktion till området.

Vi kan även notera att utvecklingsarbete med fokus på att föra in utvärdering främst är centrerat till socionomprogram vid de institutioner som har forskarutbildning. Pedagogiskt innehåller kurserna en rad inslag bortom de traditionella föreläsningarna. Dessa kombineras med självständiga arbetsuppgifter såsom framtagande av en utvärderingsplan. Kurser utanför socionom – och sociala omsorgsprogram (Växjö och Mälardalen) med fokuserad behandlingsinriktning har en betydligt högre andel utvärdering bland sitt obligatoriska kursutbud.

Genomgången visar tydligt att utvärdering utgör ett blygsamt inslag inom de sociala grundutbildningarna. Ett relativt begränsad grupp studenter tar del av elementära resonemang.

Studenter kan även tänkas välja kurser om utvärdering av eget intresse. Valbara alternativ med fokus på utvärdering har lå 01/02 förekommit vid fem av de 21 programmen. Det är då frågan mer omfattande kurser på omkring 5 poäng. Samtliga lärare utom en är disputerade. Det förefaller dock inte vara särdeles populära val bland studenterna:

Lund	Var tredje student
Umeå	Var femte student
Karlstad	Cirka var fjärde student, 28 %
Jönköping	Var tionde student, 10 %
Växjö	Var åttonde student, 12 %

Omräknat på hela den grupp som studerade inom programmen under lå 01/02 valde 138 studenter dessa utvärderingsinriktade kurser, dvs ca 5 % av de studenter som studerade på de 21 utbildningarna. Flertalet finns i Umeå och Lund som också har markerade obligatoriska

kurser. Det finns exempel på ambitiöst upplagda kurser som valts av för få studenter och därför inte kunnat ges.

Påbyggnadsutbildning

Så gott som samtliga utbildningsinstitutioner erbjuder påbyggnadskurser som innehåller utvärdering eller kvalitetssäkring i någon form. Kurser som är renodlat inriktade på utvärdering/kvalitetssäkring är färre men erbjöds lå 01/02 vid 6 skolor med ca 200 deltagare. Högskolorna har kapacitet för den här formen av utbildning som oftare riktas till yrkesverksamma än till studenterna på utbildningsprogrammen.

Ca 600 personer beräknas ha deltagit i poänggivande utvärderingskurser från nittioalets början och framåt. Jämfört med grundutbildningen är kurserna betydligt mera avancerade även om de fortfarande är på en introducerande nivå. Evert Vedungs utvärderingsbok är nu vanligaste kurslitteraturen. Ofta utformas en utvärderingsplan och på två kurser utförs en regelrätt utvärdering. Flera utbildningsanordnare påtalar att kursutbudet starkt påverkas av uppdragsgivares resurser och yrkesarbetandes tillgängliga tid. Det förefaller svårt att kombinera yrkesarbete med organiserade studier. Ett intressant grepp utgör en kurs där deltagarna under de fem första veckorna läser på heltid och då är tjänstlediga från sina ordinarie arbetsuppgifter. Ett annat exempel handlar om en utvärderingskurs som upphandlats av en stor beställare men där alltför få personer anmält sig för att den skulle kunna starta.

Magisterkurser förekommer vid 14/21 program. Dessa kurser innehåller alltid en större uppsats (10 poäng) och varierar mellan 20 – 40 poäng. Under lå 01/02 deltog ca 140 personer i magisterkurser med viss utvärderingsinriktning. Någon innehöll enbart enstaka föreläsning (Lund) medan andra (Stockholm, Östersund, Umeå, Trollhättan) har mera markanta inslag av utvärdering. Örebro, Karlstad och Sköndalsinstitutet planerar nya magisterkurser med påtaglig utvärderingsinriktning.

Forskarutbildning

Ett hundratal forskarstuderande har examinerats på utvärderingskurser i socialt arbete. Ett tjugotal doktorander har sedan 1980-talets mitt examinerats på kurser med inriktning på effektstudier av sociala interventioner. Under de tre senaste åren har enbart ett dussintal forskarstuderande examinerats på denna form av kurser. Något som beräknas öka bland annat mot bakgrund av en planerad nationell forskarskola som startar hösten 2003.

FoU-enheter och utvärdering

I Sverige förekommer ett 40-tal forsknings- och utvecklingsenheter med inriktning mot socialtjänsten. Så gott som varje kommun har nu möjlighet att ta del av dessa enheters tjänster som till stor del består i att på en mängd olika sätt ge stöd för en ökad kvalitet inom socialtjänsten. Utvärderingsfrågor inklusive att utföra lokala uppföljningar intar en viktig eller mycket viktig del av nästan samtliga enheters verksamhet.

Det kan bestå i form av att de genomföra utvärderingar som uppdrag. Ibland genom egen personal och ibland genom samarbete med en lokal högskola. De flesta enheterna genomför mer eller mindre omfattande och ambitiösa utvärderingsuppdrag.

Ett annat sätt kan vara att genomföra utbildningar om och för utvärdering i egen eller annans regi. Det kan då vara regelrätta poänggivande akademiska kurser men vanligast är kortare utbildningar och studiedagar. Det förekommer även att de genomförs i annans regi med FoU-enheten som medarrangör, eller uppdragsgivare.

Vanligast är att enheter arbetar mera indirekt genom handledning av socialarbetare i deras utvärderingsarbete eller genom FoU-cirklar med en forskare som cirkelledare för att söka kunskap om och ibland utvärdera olika insatser. Fokus behöver inte vara på att utvärdera utan gränserna är flytande. Forsknings- eller utvärderingsverkstäder innebär att en grupp socialtjänstemän samlas tillsammans med en forskare för att arbeta med en intern utvärdering. Andra former av aktiviteter kan vara öppethus-handledning, spånskiva, FoU-café. Gränsen mellan att utbilda eller att stödja för utvärdering är påtagligt flytande.

Enheter organiserar även konferenser och seminarier kring utvärdering och kvalitetsfrågor. Syftet är vanligen att inspirera och försöka få igång lokalt utvärderingsarbete och kvalitetsarbete. De frågor som enheterna arbetar med och ska utvärdera, utgår från praktikens behov. Samarbetet med forskare är viktigt som medel för kunskapsbildandet, men förväntas ske utifrån praktikens behov och frågeställningar.

FoU-enheternas utvärderingsrelaterade aktiviteter beräknas ha nått mellan 2000 – 2500 medarbetare, främst inom socialtjänsten. Flertalet har då deltagit i mer avgränsade aktiviteter som konferenser och seminarier kring utvärderings- och kvalitetsarbete. Mellan 200 - 300 socialarbetare har genomgått mer omfattande utbildningar eller deltagit i cirklar eller verkstäder för utvärdering. Beträktat mot att det är ca 200 000 personer som arbetar inom socialtjänsten är detta inte så många. Målgrupperna tycks främst vara högskoleutbildad personal, inte sällan chefer.

Åtskilliga FoU-enheter planerar för att möta den ökade efterfrågan som förväntas inom området utvärdering. Det kommer att ske genom kurser, cirklar och verkstäder. Efterfrågan tros komma att öka p.g.a. ökande krav på socialtjänsten och dess medarbetare att redovisa värde och nytta med insatser. Samtidigt finns påtagliga svårigheter att kombinera kursdeltagande med vardagsarbete.

Utbildning och utvärderingskapacitet

Undersökningen visar att ca 20% av studenterna erhåller en basal introducerande inblick i vad utvärdering innebär under sin grundutbildning. Till dessa skall fogas några procent som läser om utvärdering på valbara kurser. Det är först gruppen färdiga socialarbetare som får en vidare inblick i att utvärdera. Det förekommer ett utbud av kurser och aktiviteter inte minst från FoU-enheterna. Även denna är av grundläggande natur. Vår bedömning är att detta är en brist och att denna brist återspeglar sig i den sociala praktikens vilshenhet inom området. Vi menar att det är anmärkningsvärt att så pass få obligatoriska inslag finns i grundutbildningarna om utvärdering och att så pass få studenter väljer de valfria kurserna om utvärdering. Inte minst mot bakgrund av den utveckling som skett av de sociala utbildningarna och de krav som ställts på socialtjänsten under nittioalet.

Vidare har vi kunnat iaktta att utvärdering och kvalitetsarbete ges en mängd varierande betydelser, begreppet är påtagligt mångtydigt. De kurser som ges betonar vanligen intern utvärdering och lokal uppföljning i form av fokusering på modeller och metoder för

utvärdering och kvalitetsarbete kopplat till det egna arbetet och den egna arbetsplatsen. Kurser inriktade för att det sociala arbetet ska bli mer evidensbaserat lyser med sin frånvaro. Det gäller även inom forskarutbildningen i socialt arbete där enbart ca 25 personer deltagit på sådana. Även inslagen av färdighetsträning kring att tillämpa standardiserade instrument är tämligen begränsat. Något som är mera självklart inom andra utbildningar. Låt oss ge några möjliga förklaringar kopplade dels till förhållanden utanför högskolan, dels till sådana som är högskolespecifika.

En första *extern* förklaring kan ges ur ett institutionellt perspektiv. Det är först under slutet av nittiotalet som det externa trycket att socialtjänsten ska redovisa resultat av interventioner ökat rejält. Fokusering på utvärdering har ökat och därmed också intresset för hur utbildningarnas roll i uppbyggnaden av utvärderingskapacitet. Under 90-talet har också antalet FoU-enheter expanderat och bidragit till att utvärderingsanspråken ökat. Staten har etablerat ett ökat tryck på både socialtjänst och högskola att på olika sätt stärka ett kunskapsorienterat socialt arbete.

En andra förklaring kan vara den tämligen obefintliga professionella diskurs kring utvärdering med fokus på sociala frågor som förekommit i Sverige. Frånvaron av branschorganisationer inom utvärdering, brist på artiklar och mötesplatser tecknar ett fält med låg extern uppmärksamhet. Diskursen har börjat föras av flera forskare kopplade till socialt arbete, ideologiskt präglade dispyter har nu blivit synliggjorda och såväl social forskning som utvecklingsarbete pågår i ökad utsträckning.

För det tredje kan vi koppla bristen på intresse för utvärdering till avsaknad av *inre* drivkrafter inom utbildningarna. Den starka betoningen på psykodynamiska inslag och en humanistisk teoribildning inom grundutbildningen i socialt arbete kan vara ett problem.⁷ Utfallsrelaterade inslag tonas ner och i stället fokuseras möten med klienter och relationer mellan socialarbetare – klient. Resultatet av relationen ges låg uppmärksamhet. Utfalls- och resultatdimensionen är styvmoderligt behandlad inom undervisningen. Utvärdering ligger närmare den form av vetenskapliga traditioner som inte fått fotfäste inom undervisningen i socialt arbete.

En fjärde förklaring kan utgöras av högskolornas sätt att arbeta och utveckla kurser. Det finns en begränsad inblick i enskilda kurser och det är svårt att se hur kursmoment i ett program hänger samman med varandra. Den akademiska friheten har en påtaglig baksida: kurser är beroende av kunskap och initiativförmåga hos enskilda lärare. De utbildningar som erbjuds baseras på lärares preferenser – risken för suboptimering är påtaglig. Högskoleverkets utvärderingar under nittiotalet och sakkunniga som granskat olika högskolors ansökningar om rättigheter att utfärda socionomexamen har påpekat bristfällig kunskapsnivån hos lärare på en del håll. Inga alla lärare har heller en forskningsbakgrund. Vi kan här se ett problem med splittringen mellan teori och praktik som präglar utbildningen.

Slutligen vill vi påtala generella svårigheter hos utbildningar med både akademiska och yrkesmässiga ambitioner. Program som utbildar för socialtjänstuppdrag har påtagliga svårigheter att veta hur kurser får genomslag i konkret, praktiskt arbete. Det finns exempelvis en oklar koppling mellan allmän vetenskaplig metodundervisning och hur detta skall utnyttjas i samband med praktiskt socialt arbete. Något som till viss del kan förklara den överlag introducerande nivå som kurserna befinner sig på. Samt varför man från utbildningarna gärna hänvisar till de mindre avsnitt och strimmor som förekommer. Dels avkrävs lärare aldrig

⁷ Dellgran & Höjer 2000.

"bevis" på att undervisningen har praktisk relevans. Dels får en utbildningsinstitution aldrig veta vad avsaknaden av viss typ av undervisning innebär för fältet.

Frågan "What works?" är synnerligen relevant att ställa inte bara till den sociala praktiken utan även till de utbildningar som årligen släpper ut ca 2000 nyutbildade sociala tjänstemän på arbetsmarknaden.

Referenser

Altschuld, James W: & Engle, Molly (eds) 1994. *The Preparation of Professional Evaluators: Issues, Perspectives and Programs*. San Fransisco: Jossey Bass.

Dahler.Larsn, Peter & Hanne Kathrine Kragstrup 2003. *Nye veje i evaluering*. Århus: Systime

Dellgran, Peter och Staffan Höjer 2000. *Kunskapsbildning, akademisering och professionalisering i socialt arbete*. Göteborg: Institutionen för socialt arbete.

Denvall, Verner 2001 *Viljen vi veta, viljen vi förstå. Kunskapsbildning inom socialtjänsten*. Karlshamn: Blekinge FOU-enhet.

Ekermo, Mats 2000. *Lika men ändå olika. FOU-enheter med inriktning mot socialt arbete. En empirisk utforskande studie genomförd höst och vår 1998/99*. Stockholm: Socialstyrelsen SoS-rapport 2000:10.

Ekermo, Mats 2002. *Den mångtydiga FoU-idén- lokala FoU-enheters mening och betydelse*. Örebro: Studies in social work 2.

Högskoleverket 1996. *Vårdutbildningar i högskolan – en utvärdering*. Rapport 1996:7.

Högskoleverket 2000a. *Utbildningar inom vård och omsorg. En uppföljande utvärdering*. Rapport 2000:5.

Högskoleverket 2000b. *Utvärdering av socionomutbildningar*. Rapport 2000:6.

Högskoleverket 2003. *Socialt arbete – en nationell genomlysning av ämnet*. Rapport 2003:16

Morén, Stefan & Björn Blom 2003. *Insatser och resultat. Om utvärdering i socialt arbete*. Umeå: Institutionen för socialt arbete 2003:48

Socialstyrelsen 1997. *Om praktikrelaterade forskningsmiljöer*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen 1998. *Två världar – skilda perspektiv? Kunskapscentra inom kommunernas socialtjänst*. Stockholm: Socialstyrelsen 1998:2

Socialstyrelsen 2002. *Utvärdering av FoU – En studie av FoU-enheter inriktade på individ- och familjeomsorg*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen 2003. *Att utbilda för utvärdering. En nationell kartläggning*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Tydén, Thomas & Josefsson, Christina 2000. *Regionala FoU-miljöers syn på verksamhetsutveckling. Sammanställning av enkät, intervjuer och hearing*. Stockholm: Socialstyrelsen.